

SAULIUS TOMAS
KONDROTAS

KOLEK- CIONIE- RIUS

RINKTINĖ PROZA

TYTO ALBA

SAULIUS TOMAS KONDROTAS

KOLEK- CIONIE- RIUS

Rinktinė proza

VILNIUS 2020

Projektą finansuoja Lietuvos kultūros taryba

Sudarė ir parengė *Palmira Mikėnaitė*

© Saulius Tomas Kondrotas, 2020
© Zigmantas Butautis, viršelio dizainas, 2020
© „Tyto alba“, 2020

ISBN 978-609-466-491-5

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Magas

Saulius Tomas Kondrotas man visada priminė bėgiką lengvais teniso bateliais, kuriam bėgti nekainuoja jokių pastangų. Kad ir kaip iš pas-kos plūktūsi darbštuoliai artojai, avintys tėvyninės gamybos „Inkaro“ sportbačiais, kaliošais, tegu ir naujais, žvilgančiais, ką jau kalbėti apie vyžas (iš lietuviškų karnų, taigi geriausių karnų pasaulyje), – pavyti, regis, nėra jokių šansų. Prisivytas jis tiesiog išnyktų rūke, o ant marš-kinėlių nugaros dar spėtų šmėstelti: „Rūke mano siela“. Ir visi suktume galvas, ką gi tai reiškia.

1977 metais pasirodžiusi S. T. Kondroto novelių knyga „Pasaulis be ribų“ tapo įvykiu, kuris įkvėpė ir skaitytojus, ir rašytojus nusimesti pa-vaikus – suvokimo, rašymo. Tos novelės buvo kitokios viskuo: pasaulė-vaizdžiu, idėjomis, slėpiningumu, teksto audiniu, kuriame nė vienos per neapsižiūrėjimą ar aplaidumą paleistos akies. Nedažnai nutinka, kai tokios mažos – paso didumo – knygelės tampa kultinėmis „stalo“ knygomis ir veikia kartų kartas (poezijoje panašiai įvyko su Tomo Venc-lovos „Kalbos ženklų“ 1972-aisiais), kol yra suskaitomos iki skutų.

„Pasaulis be ribų“ išmušė langą į pasaulį be ribų, kuriame įmanoma tapo viskas: vėjas, pučiantis iš keturiolikmetės mergaitės kūno, fiziškai nužudantys muzikos instrumentų garsai, skardinėse kolekcionuojami saulėlydžiai... Stebuklas tame pasaulyje dažnai realesnis (nes baugiai įtikimesnis) už tikrovę, kurioje gyvenimi ir kurią pažįsti iki kaulų smegenų.

Per 50 sovietmečio metų mums daug ko, kas vyko pasaulinėje literatū-roje, neteko patirti. Kontekstai, kuriuose gyvavome, buvo nukraujavę – per visus tuos metus pasistengta, kad tik nedaugelis skaitytume už-sienio kalbomis. Lotynų Amerikos magiškas realizmas kaip reiškinys irgi pasiekdavo aplinkkeliais, trupiniais, daugiausia per „Inostrannaja literatura“, nes ispanakalbiai šaltiniai retam teatsiverdavo. S. T. Kondro-tas buvo vienintelis tikras lietuvių prozos magas... Bet epocha pasikeitė

ir šliuzai atsidarė. Plūste paplūdo, kas buvo nutylėta, užspausta, visas Márquezas, Borgesas ir Cortázaras su savo „Žaidimas baigtas“, o Juano Rulfo, magiškojo realizmo tėvo, „Pedrą Paramą“ išleido net dvi leidyklos. Ilgainiui niekas nebėra naujiena. Knygų vertimai Lietuvoje kartais pasirodo net anksčiau nei originalai savo šalyse.

Grįžti prie kitados taip mėgstamo autoriaus, iš kurio mokeisi (visi iš jo mokėmės pasaulio be ribų), – ar tai ne sugrįžti po daugelio metų į savo mokyklą ir rasti ją pažemėjusią, stadioną, kuriame be kvapo sukdavai paskutinį ratą, susitraukusį, o suolus – sakytum, žaislinius? Ar pasikeitus kontekstams, išpaikus nuo pasirinkimo galimybių ir gausos S. T. Kondrotas tebėra toks pat išskirtinis? Nepaprastas ir mįslingas?

Tebėra. Nuo laiko jo proza nei surūdijo, nei apsitraukė pelėsiu. Ji antlaikiška. Novelės – kaip puikios formos indai. Pasakojimas elegantiškas. Niekur neverčiami viduriai ir nedraskomos žaizdos, įveikiant savo kompleksus, prie ko šiandieninėje prozoje esame taip įpratę. Jokios didaktikos ir primygtinumo, kaip reikia perskaityti kūrinį, kurie tokie įvairiaprasmiai: skaityk ir suprask kaip nori. Kiekvienas žodis (skiemuo!) savo vietoje. Stiliaus švara ir jėga.

Bet svarbiausia – paslaptis. Nežinau, kelintą kartą atsiverčiu pirmosios knygos novelę „Senas namas“. Toks rytas, kai naktį girdėjosi šniokščiant lietus, o dabar kvepia drėgna žeme, sliekais ir jazminais, dviaukštis raudonų plytų namas tarsi paslaptinga pilis, apgaubta švelnios miglos, nuo kaštono nukrenta lašas, čirkšteldamas pataiko į cigaretės žariją – ir tu vėl pasijunti įkliuvęs pasakojimo tinkluose. Skaitai n-tąjį kartą, žinai, kur tave veda, žinai, kuo visa baigsis, o iš tų tinklų nesinori ištrūkti.

Kas kiekvienąkart laiko ir nepaleidžia? Tikros literatūros žad(in)amas skaitymo malonumas. Neginčijamas pasaulinis lygis.

Šioje knygoje pateikiami 26 rinktiniai kūriniai (novelės, apsakymai, apsakos) iš ankstesniųjų knygų. Du iš jų – „Eskizas“ ir „Kornelijaus Jeldermano rūpesčiai“ – Lietuvoje publikuojami pirmą kartą.

Danutė Kalinauskaitė

SENAS NAMAS

Šlapi, aplyti kaštonai, gatvė, lygi, tiesi ir ilga, kurioje nematyti nei žmogaus, nei šuns, nei sužvarbusios lietuje katės. Toks vasaros rytas, kai aušta, bet dangus debesuotas, apniukęs ir vos vos krapnoja, kai naktį girdėjai šniokščiant lietu, o dabar kvepia drėgna žeme, sliekais ir jazminais. Žolė už metalinių, surūdijusių tvoros virbų šlapia ir aštri. Ir rodosi, jog tuoj iš miglos tolumoje iškils žmogus, einantis asfaltu, tarytum bristų per žolę, ir bus vienišas tame keistame, vaiskaus rūko pilname pasaulyje.

Taip turbūt atrodžiau aš, ankstų rytą atsiradęs dar tebe-miegančioje gatvėje.

Namas, kurio ieškojau, stovėjo kiek atokiau nuo šaligatvio, buvo apaugęs švelniai raudonomis gebenėmis, į jį vedė alėja, prasidedanti ties metaliniais, kažkada baltais vartais.

Kurį laiką vaikštinėjau šaligatviu pirmyn ir atgal, vildamasis, jog kokiame nors iš aplinkinių namų pastebėsiu bent menkiausią bruzdesį, liudijantį, jog žmonės bunda, ir tuomet nebus nepatogu atverti tų senų geležinių vartų.

Tyliai šiugždėdamas padangomis migloje pravažiavo pieno furgonas. Vėl tylą ir ramybė. Aš sustojau, atsirėmiau į rasotą metalinį stulpą ir prisidegiau cigarete. Tabako dūmas ištirpo ore. Vis dar nedrįsau įeiti pro vartus į tiesią siaurą alėją. Nuo kaštonų krito lašai.

Atsirėmęs į stulpą laukiau, kol galėsiu lengvu stumtelėji-

mu atverti vartelius ir alėja nužingsniuoti iki namo. Cigaretė turėjo padėti laukti. Metalo šaltis prasiskverbė per drėgną apsiausto audeklą, nuo skrybėlės kraštų lašnojo vanduo. Cigaretė sumirko ir iš baltos tapo geltona, bet žarija vis tiek sulig kiekvienu dūmu artėjo prie šlapių pirštų. Kartkarčiais apsidairydavau, bet tiek aplinkiniuose namuose, tiek alėjoje buvo tuščia ir nejudru.

Atvažiavau čia šiandien rytą, auštant, nes norėjau pirkti tą namą. Vakarykščiame laikraštyje vėl buvo skelbta apie ketinimą jį parduoti. Buvo ir užvakarykščiame, ir daugelyje ankstesnių numerių. Namu niekas nepirko. O jis buvo tikrai neblogas. Dar prieš mėnesį palengva pravažiavau išilgai gatvės, norėdamas pažvelgti į jį. Tuomet man dar jo nereikėjo, tik buvo smalsu, koks gi tasai namas, kurį visi taip atkakliai vengia pirkti. Ir tada jis buvo visai toks kaip dabar: dviaukštis, raudonų plytų, apaugęs gebenėmis, kaštonų alėjos gale. Tarsi paslaptinga pilis, apgaubta švelnios miglos. Toks jis buvo. Ir vis dėlto jo niekas nenupirko. Kitus namus, daug prastesnės išvaizdos, nupirkdavo išsyk. O šito ne. Nuo kaštono nukrito lašas, pataikė į cigaretės žariją, ir ši čirkstelėjusi užgeso.

Aš dar kartą pažvelgiau į alėją už vartų. Iš už rožių krūmo pasirodė žmogus. Tai buvo pakumpęs vyras sulamdyta skrybėle, nutriušusiu megztiniu ir basomis kojomis, kurių penkiasdešimties metų. Jis nešėsi sulankstytą kibirėlį ir sodininko žirkles, ėjo alėja tolyn nesidairydamas ir buvo truputį panašus į Baltąjį Triušį iš Kerolio „Alisos...“ Matyt, jis jau senokai triūsė sode: jo skrybėlė ir megztinis buvo šlapi; ir aš visai be reikalo stoviniavau prie vartų, nenorėdamas žadinti žmogaus, gyvenančio šiame name.

Pasitaisiau apsiausto apykaklę, nukračiau nuo skrybėlės rasą ir stumtelėjau vartus. Jie atsivėrė tyliai: turbūt tuo buvo

pasirūpinta iš anksto – vartus ištepė, kad nedžergžtų ir ne-cyptų. Uždariau juos ir nuėjau švariu žvirgždu paskui Baltąjį Triušį. Gal jis buvo namo savininkas, gal šiaip gyveno čionai, tačiau švara ir tvarka, matyt, rūpinosi visą laiką.

Alėjos žvirgždas buvo švarus tarsis upokšnio dugnas, jokios šiukšlės, nė vieno nukritusio lapo ar sudžiūvusios šakelės, krūmai gražiai apkarpyti, žolė, šlapia ir ryškiai žalia, neseniai nupjauta.

Žmogus sulamdyta skrybėle nė neatsigręžęs pasuko už kampo, ir drėgnas žvirgždas gurgždėjo po jo kojomis tarytum šviežias sniegas.

Pakilau švariai nuplautais laipteliais ir patraukiau skambučio virvelę. Tyliai sutalandavo varpelis. Nors ir kaip stengiausi įsiklausyti į garsus namo viduje, veltui: ten buvo tylą. Nesigirdėjo nei šnabždesio, nei prislopintų žingsnių. Tikrumo dėlei dar kartą truktelėjau virvelę ir apsigrėžiau. Priešais, laiptelių apačioje, stovėjo žmogus, kurį mačiau nutolstantį alėja. Dabar jis buvo be kibirėlio ir sodininko žirklių. Iš arti labiau panėšėjo į Baltąjį Triušį. Jis neturėjo nė vieno tų bruožų, kurie žmones paprastai daro panašius į triušį, lapę ar lokį, tačiau bendras vaizdas, visa pakumpusi išvaizda visiškai atitiko tokį vardą.

Jis atsirado taip tyliai ir taip staiga, jog aš sumišau ir niekaip negalėjau sugalvoti, ką turėčiau sakyti tokiu atveju. Tačiau Baltasis Triušis nepastebėjo ar apsimetė nepastebįs sutrikimo.

– Aš jūsų laukiau, – tarė. – Mačiau, kaip jūs gal pusvalandį vaikštinėjote šaligatviu, ir žinojau, jog ateisit.

– ?!

– Kiekvieną dieną kas nors ateina, – paaiškino jis. – Nežinau, kodėl visi pasirodo ankstų rytmetį, bet ateina kasdien. Ir po pusvalandį vaikšto šaligatviu.

Auštant migla ėmė sklaidytis ir nustojo krapnoti tasai vos pastebimas lietus.

– Gal pirmiau užeisim pas mane ir pašnekėsim, – pasiūlė. – Ar jūs norit pirma apžiūrėti namą?

Aš gūžtelėjau pečiais. Vadinasi, Baltasis Triušis negyvena tame name.

– Eime, – jis apsisuko ir patraukė beveik nematomu siauru takeliu, vingiuojančiu tarp rožių krūmų. Aš nusekiau iš paskos. Žmogus gyveno nedideliame iš lentų sukaltame pastate tarp įvairių gėlių, kurį galima buvo pavadinti sodininko sandėliuku. Jis atidarė duris ir praleido mane. Paskui įėjo pats, bet durų neužvėrė. Drėgmė smelkėsi į vidų.

– Prisėskit!

Aš atsisėdau ant kažkokios dėžės, jis – ant kitos. Prie murzino lango stovėjo stalas, apkrautas įvairiausiai gėlių svogūnėliais. Išsiėmiau cigaretes ir pasiūliau Baltajam Triušiui, bet jis papurtė galvą. Man taip pat nesinorėjo rūkyti.

– Noriu jus kai ko paklausti, – tarė jis. – O paskui šį tą papasakoti. Visa kita jūs pamatysit pats.

Aš nusiėmiau skrybėlę ir padėjau ant stalo, pridengdamas keletą svogūnėlių. Senio skruostas nervingai truktelėjo. Jis atsistojo ir pakabino mano skrybėlę ant vagio, prieš tai murmtelėjęs „jeigu jūs nieko prieš“. Savo sulamdytos skrybėlės jis nenusiėmė. Jo basos kojos buvo gyslotos ir raudonos nuo rytmečio rasos.

– Ar jūs vedęs? – pasiteiravo, bet aš tylėjau, ir tuomet jis pridūrė: – Aš norėjau pasakyti – ar jūs neturite moters, kuri gyventų su jumis? – tą klausimą senis ištarė kiek sumišęs.

– Ne, – atsakiau.

Baltasis Triušis nuliūdo. Tai galima buvo matyti iš jo veido.

– Tuomet jūs nepirksite to namo, – tyliai pareiškė jis. – Tuomet jūs jo nepirksit...

Aš norėjau klausti – kodėl, bet senis aplenkė mane:

– Jūs pats pamatysit. Pajusit tai, – pasitaisė. – O dabar leiskite papasakoti jums šį tą. Tai visai nedaug, – sugirgždėjo ant savo dėžės.

Tūkstantis devyni šimtai septintaisiais metais tą namą pastatęs kažkoks švedų pirklys. Pavardės neatsimenąs: lyg Svinbernas, lyg Grinbergas. Pagaliau nesvarbu. Svarbu, jog tai buvęs liūdnas, vienišas žmogus, kuris greit mirė keistomis aplinkybėmis. Vieni kalbėjo, kad jis sirgęs džiova, kiti – jog vienatvė nuvariusi į kapus. Mirdamas jis palikęs namus savo anūkui, kuris gyveno be galo linksmai ir tik vieną kartą buvo čionai atvykęs, bet tučtuoju išvažiavo. Apie tai irgi sklidusios visokios kalbos: arba namai jam šiaip nepatikę, arba juose klaidžiojanti senojo vienišo švedo vėlė. Greitai namai buvę parduoti. Naujasis savininkas ištvėręs juose savaitę. Tai buvęs liūdnas poetas, kuris pardavė namą, vos išgirdęs pirmojo savininko istoriją. Nuo to laiko jis, Baltasis Triušis, gyvenęs šioje palėpėje, ir jam visai nieko nereikia. Tik apmaudu, jog toks puikus namas stovįs tuščias.

– Mano pasakojimas galbūt padės jums daug ką suprasti, – pridėjo jis. – Žmogaus jausmai – didelis dalykas.

Paskutiniuosius žodžius jis ištarė kažkaip truputį svajingai ir išsitiesęs. Bet tuojau vėl kumptelėjo.

– Dabar galime apžiūrėti namus. Bet tai nėra taip svarbu.

Mes išėjom iš palėpės ir tuo pačiu taku, besirangančiu tarp rožių krūmų, grįžom atgal. Baltasis Triušis surado kišenėje raktą, įkišo jį į spyną ir pasuko. Paskui atsigręžė į mane, patraukė skambučio virvelę ir, įsiklausęs į varpelio klangtelėjimą tuščiame name, nusišypsojo. Tai buvo pirmoji šypsena nuo tos akimirkos, kai pamačiau jį, ir ji atrodė man kiek dirbtinė. Nuo kaštonų lapų tebelišnojo vanduo.

Namuose niekas negyveno. Tai krito į akis išsyk. Ten buvo baldų, knygų ir šiaip įvairiausių daiktų, bet jais niekas nesinaudojo jau daugelį metų. Viską dengė storas dulkių sluoksnis.

– Laiptai į viršų – gale koridoriaus, – tarė senis. Pats jis nėjo vidun, liko stovėti ties slenksčiu.

Matyt, nejučiom kilstelėjau antakius, nes jis paaiškino:

– Aš niekuomet ten neinu. Mane pernelyg slegia.

Aš tyliai žengiau minkštutėliu ir pilku it pelės kailis dulkių kilimu. Sulig kiekvienu žingsniu dulkės lėtai pakildavo ir taip pat, tarsi sulėtintoje filmo juostoje, leidosi žemyn. Čia nebuvo garsų – jie liko lauke, už durų, beišsibraikančioje migloje. O tie, kurie kažkada skambėjo čia, durų girgždesys, gal arbatinuko ar stiklinių skambčiojimas, – visi tie garsai, kurie supo čionai gyvenusius žmones, liko palaidoti po dulkėmis. Čia nebuvo spalvų, nes spalvas irgi dengė storas, pilkas pudros sluoksnis. Buvo formos, bet prie jų nesinorėjo liestis, prie tų daiktų ir baldų formų, nes pirštai, rodės, susmegtų į neapčiuopiamą dulkių masę.

Atidarinėjau duris vienas po kitų, jos atsiverdavo tyliai ir vos vos sujudindavo pilką kilimą. Ėjau koridoriu iki laiptų, ten sustojau ir atsigręžiau. Už durų, spalvų ir garsų pilname pasaulio kvadratėlyje, stovėjo senis. Jis sustingęs ir pasibaisėjęs sekė kiekvieną mano judesį.

– Pirmyn! – aš greičiau pajutau, nei išgirdau nuo durų atskridusį jo įbaugintą šnabždesį. – Pirmyn! Gal jūs... gal jums...

Ir nieko. Vėl minkšta, puri tyla.

Žengiau žingsnį aukštyn, vėl dulkių judėjimas sulėtintame filme. Dar žingsnis, dar...

Man patiko šitie namai. Patiko viskas: tyli ilga gatvė, apau-

gusi kaštonais, patiko metalinė tvora su virbais, apsilupinėję balti dažai, žvirgždo alėja iki gebenėmis apaugusių durų, paslaptingas senis, gyslotomis basomis kojomis braidantis po aštrią rasotą žolę. Man patiko šiuose namuose, pradedant šventa, nusistovėjusia ramybe ir baigiant švelniu paslaptin-gumu, kurį pajutau dar būdamas gatvėje, petimi atsirėmęs į medinį stulpą ir rūkydamas gelstančią nuo drėgmės cigare-tę. Kaip tik to ir tikėjausi eidamas čionai. Tylos ir ramybės.

Dabar žingsniavau antrojo aukšto koridoriumi, atverda-mas čia vienas, čia kitas duris. Viename kambaryje stovėjo rojalis ir knygų spintos. Dulkės. Reikia tik patvirtinti sutartį pas notarą ir nuvalyti dulkes. Ir aš gyvensiu čia. Tarp tų daiktų, kurie dabar atrodė tarsi mumijos. Tai namas, kurio man reikia. Buvau tuo tikras.

Nusileidau laiptais, perėjau koridorių ir atsidūriau lauke. Vėl padvelkė jazminais, drėgna žeme ir sliekais. Baltasis Triušis tebestovėjo baugščiai žvelgdamas į mane.

– Puiku, – pasakiau aš ir nusišypsojau. – Man patinka šitie namai. Aš perku juos.

Senis žiūrėjo į mane su nepasitikėjimu, tarytum būčiau kreipęsis į jį svetima, nepažįstama kalba. Aš dar kartą linktelėjau: „Taip.“ Jis vis nesuvokė. Stovėjo ir žiūrėjo kiek nuleidęs galvą, lyg nusikaltęs.

– Gal jūs ne taip supratot mane? – jo balsas truputį virptelėjo, ir jis padarė nesuprantamą judesį ranka, tarsi bandydamas sugauti ore kažką nepastebima. – Tik dulkės...

– Taip, – atsakiau, – tačiau, jas nuvalius...

Dabar Baltasis Triušis susijaudino:

– Jūs nebandėte to padaryti?

– Ne, tai bus galima padaryti paskui.

– Ne, ne. Jūs privalot tai padaryti! Dabar!

Mudu stovėjome vienas prieš kitą suglumę ir nežinodami, ko stvertis, kaip išsisukti iš keblios padėties. Gatvėje tebebuvo tuščia ir ramu, ir tik retkarčiais nukrentančio lašo tekstelėjimas ardė tylą.

Vyras sulamdyta skrybėle iš paskutiniųjų stengėsi ką nors sugalvoti. Jo veidas buvo įsitempęs.

– Supraskit mane teisingai. Aš nenoriu tapti valtininku, kuris priverstas kilnoti per upę tol, kol apgaule ko nors nepasodins į savo vietą. Jūs nesupratote, ką norėjau jums pasakyti iš pat pradžių. Bet jūs dar galite apsigalvoti, – jis mostelėjo ranka į atviras duris. – Eikite ten ir nubraukite tas prakeiktas dulkes bent nuo keleto daiktų. Padarykite tai dabar, kol dar nevēlu, ir nemanykit, kad sakau jums šitai norėdamas likti savo palėpėje. Ne apie tokį gyvenimą svajoju aš pirksdamas šį namą. Ne. Patikėkit manim.

Aš peržengiau slenkstį ir dulkių kilimu užkopiau į antrą aukštą, kur stovėjo rojalis ir knygų lentynos. Tylumoje priėjau prie knygų ir ėmiau delnu braukti dulkes, jos dideliu gniutulu nusileido ant grindų. Ėjau nuo vieno daikto prie kito – nuo rojaliao prie palangės, nuo sienų prie žemo fotelio kampe. Ir nuo visur braukiau dulkes. Batai ir kelnės iki pat kelių aplipo jomis, tarsi jos būtų norėjusios sukaustyti mane, sugniuždyti ir amžinai pasigrobtį sau.

Sustojau vidury kambario ir apsidairiau. Ten, kur buvau brūkstelėjęs ranka, švietėsi daiktų spalvų lopai. O paskui pasmilko kvapai. Aš nelaukiau jų, tiesiog nepagalvojau, jog taip seniai tuščiame name įmanoma išsilaikyti kokiam kvapui. O jie buvo čia, visi, kokie tik galėjo būti, tūnojo po dulkėmis metų metus, laukdami, kol štai kas nors ateis, brūkstels delnu ir atgaivins, panašiai kaip Dievas, vardydamas daiktus, šaukė juos iš nebūties. Ir jie atgijo ir užplūdo mane bežadėje tyloje.

Kvapų mišinys, pirmapradis chaosas, ir turėjo praeiti šiek tiek laiko, kol ėmiau juos skirti.

Visi kvapai tarytum priplėkę nuo sausumo, tačiau gyvi. Ten buvo pypkės kvapas, kažkada surūkytų daugybės cigarečių kvapas, dar kvapas vyriško prakaito – to prakaito, kuris išpila vyrus nemigo naktimis, kai jie guli atmerktomis akimis ir žiūri į tamsą priešais save; paskui kvapas vyriškų batų ir vyriško odekolono. Krūva vyriškų minčių ir vyriškų jausmų kvapų. Vyriškos vienatvės kvapas, liūdnas ir nepakenčiamas.

Aš apsigrėžiau, uždariau duris ir paskubomis nusileidau laiptais. Išėjau laukan, įkvėpiau oro. Baltasis Triušis stovėjo savo vietoje ir šypsojosi. Šypsena buvo truputį užjaučianti.

– Jūs negalėsit čia gyventi.

Aš papurčiau galvą: „Ne! Čia – ne!“

– Dabar jūs supratot mane? – paklausė jis.

Aš atsisėdau ant švariai nuplautų laiptelių ir godžiai kvėpavau – tarsi ilgą distanciją bėgikas. Paskui atsidusau:

– Vien vyrai...

Senis šypsojosi, dabar jau droviai, ir kulnimi rausė duobutę žvyre. Debesys prasisklaidė kartu su migla, pasirodė saulė. Kaštonų lapai ir viskas aplink ėmė spindėti.

– Taip, – sutiko jis. – Čia niekuomet nebuvo moters. Niekuomet. Tai ir visa paslaptis.

Aš atsistojau, susiradau cigaretes, užsirūkiau. Senis žiūrėjo į mane, ir man pasidarė jo gaila.

– Jums nesiseka. Ir tai vis per sąžinę, – pabandžiau nusišypsoti.

Jis pakinknojo galvą. Taip.

Ištiesiau jam ranką, ir mudu atsisveikinom.

– Ką gi jūs dabar darysit?

Baltasis Triušis, kurį laiką tylėdamas, lydėjo mane. Paskui tarė:

– Ką darysiu? Tą, ką ir iki šiol. Lauksiu. Lauksiu ateinant žmogaus su moterimi, o dar geriau – ir su vaikais. Ir jie nupirks namą.

„Žmogaus su moterimi“, – pagalvojau aš.

– Sėkmės!

– Jums taip pat!

Dabar gi saulė švietė visiškai aiškiai, ir rasa tuoj išgaruos. Jau toldamas nuo tyloje užsivėrusių vartelių aš pagalvojau, jog kada nors aplankysiu tą žmogų. Aplankysiu, ir tai bus malonu mums abiem. Galbūt mes išgersim vyno, parūkysim susėdę jo palėpėje.

Tačiau aš niekuomet neištesėjau šio savo pažado. Niekuomet. Jis išgaravo man iš galvos drauge su rasa tą rytmetį, o netrukus ir visai lioviausiu skaitęs laikraščio skelbimų puslapį. Tiesiog jis man tapo neįdomus. Ir kartais naktimis susapnuodavau, kaip niūrioje tuštumoje tyliai ir melodingai dzingsi varpelis.

NETEKĖSIU UŽ JŪSŲ, ANTANAI

Antanai,

Aš niekada netekėsiu už Jūsų. Kai prieš metus pasiūlėte tapti Jūsų žmona, aš paprašiau palaukti. Paprašiau veikiau intuityviai, nes protas jau buvo betariąs „taip“. Ne! Antanai, aš nebūsiu Jūsų žmona. Ne ir dar kartą ne. Galbūt niekieno, bet ir ne Jūsų.

Dabar, parašiusi tuos pirmuosius žodžius, galiu atsikvėpti ir paaiškinti viską ramiau. Nelaukit iš manęs itin protingų argumentų, nes aš tik moteris. Tačiau pasistengsiu kalbėti kuo aiškiau ir nuosekliau.

Pirmiausia turiu atsiprašyti tiek už laišką (juk galėjau pasakyti žodžiu), tiek už šio laiško pradžią. Man sunku. Užtat ir prisiverčiau viską iškloti vienukart. Rašau „Jūsų“, kadangi noriu, jog ateityje mudu nebūtume net draugai. Aš suprantu, jog suteikiu Jums daug skausmo (juk mes buvome tokie artimi, ir aš labai kenčiau), bet privalome daugiau nesimatyti. Taip mums abiem bus lengviau. Gal žodžiai, kuriais aš kalbu, Jums pasirodys pernelyg sausi, ypač po viso to, kas yra tarp mūsų buvę, tačiau supraskite: aš iš visų jėgų tvardau savo jausmus. Jums gal bus netgi sunkiau, negu man, bet ir Jūs tvardykites. Tikriausiai man nereikėtų to rašyti, juk Jūs nesate iš tų žmonių, kurie pasiduoda jausmams, tačiau Jūs kentėsite. Aš tai žinau, nes pažįstu Jus. Pažinau.

Aš netekėsiu už Jūsų, Antanai. Kadangi pasaulis stengiasi sukurti aplink Jus tuštumą. Jūs tą visą laiką žinojote, tik slėpėte. Ir aš Jus suprantu. Tai baisu.

Aš nekalbu apie žmonių pasaulį. Tai gamta, kuri, matyt, nėra tokia akla, kaip mes norėtume manyti. O gal Dievas, nes tai, apie ką kalbu (Jūs mane suprantate), yra taip keista ir nesuvokiama žmogaus protui. Ta jėga kuria tuštumą aplink Jus. Tačiau kitų sąskaita. Matote: aš pastebėjau tai.

Nežinau, ką Jūs esate padaręs. Tikriausiai nieko. Noriu tikėti, kad nepadarėte nieko. Jūs iš tiesų esate labai geras žmogus. Aš mačiau, kaip Jums gaila net vystančių gėlių. Tačiau kodėl *Jus* tam baisiam kerštui pasirinko kažkas už mūsų supratimo ribų? Ir už ką toks kerštas? Gal prakeikimas krito jau ant Jūsų protėvių? Aš nežinau. Kažin ar ir Jūs pats ką nors žinot ir vargu ar sužinosit ateityje. O gal tai yra toks baises daiktas, jog net geriau visai nežinoti? Gal.

Aš jau sakiau apie gėles. Nuo pat mūsų pažinties pradžios Jūs man dovanodavote apvytusias gėles. Puikiausias gėles, tačiau, kol jos pasiekdavo mane, jau būdavo apvytusios. Aš nekreipiau į tai dėmesio. Nepastebėjau ir daugybės kitų dalykų, kurie man būtų išsyk atvėrę akis. Jūs pasakojote, kad Jūsų motina (dovanokite, kad kalbu apie tai) numirė gimdydama Jus. Šitai manęs irgi nenustebino. Ar maža kas taip miršta? Tačiau jau tada turėjau pajusti, kokioje tuštumoje gyvenate. Nė vienos gėlės kambaryje, nė šuns, nieko, kas gyvintų Jūsų buitį. Jūsų pažįstami, matyt, seniai buvo tai pastebėję, nes Jūs neturėjote draugų, o tiems keliems žmonėms, kurie buvo priversti bendrauti su Jumis, aš kėliau nuostabą.

Menu, kaip vieną dieną dingo kanarėlės, kurias buvote nupirkęs vien dėl manęs, norėdamas praskaidrinti mano apsilankymus Jūsų pastogėje, nors žinojote, kad viskas perniek.

Paklaustas apie tuos paukštelius, Jūs atsakėte kažką labai neiškaus, nes bijojote prisipažinti, kad jie nugaišo. Tačiau net ir tada aš nieko nepastebėjau.

Jūs pasakojote man apie savo vaikystę, apie tai, kaip labai mylėjote šunis ir visokiausius žvėrelius, kurių nuolat prisigabendavote į namus. Jų buvo tiek daug, kad aš turėjau susiprotėti, jog jie taip pat neišgyvendavo. Jūsų namuose neištverdavo net pelės, ir kaip Jūs stebėdavotės, jog kitur jų privisusi tokia galybė. Šitai taip pat turėjo būti man įspėjimas. Tačiau aš klausydavausi Jūsų eilėraščių ir buvau akla.

Jūsų eilėraščiai puikūs, Antanai. Tik šalti. Nes Jūs neįsivaizduojate, kas yra gyvybė. Ne, gal aš ne taip pasakiau, Jūs įsivaizduojate, bet ji vis tiek traukiasi nuo Jūsų.

Jau gėlės buvo akivaizdus įrodymas to prakeiksmo, kažkodėl kritusio ant Jūsų galvos. Pirmą sykį negera nuojauta kilo man tuomet, kai mes – prisimenate? – vaikščiojom po pievą. Jums ant peties nutūpė drugelis ir sustingo. Jūs atsargiai nuėmėte jį, labai sumišęs, nes aš žiūrėjau kaip tik į tą drugelį Jūsų rankoje. Man buvo baisu, kad netyčia nesumaigytumėte gražių, gležnų jo sparnelių, bet Jūs nesumaigėt. Jūs papūtėte, norėdamas, kad drugelis nuskristų, o jis sukdamasis nukrito ant žolės. Jis buvo negyvas. Aš mačiau, kaip Jūs sutrikot ir susijaudinot, ir pagalvojau, koks esate puikus, jautrus žmogus. Jūs iš tiesų puikus, Antanai, tačiau pasaulis viską daro prieš Jūsų valią.

Po to karto, kaip sakiau, aš pradėjau kažką įtarti. Ėmiau stebėti Jus. Pamenat mūsų pasivaikščiojimus parke rudenio? Ar pastebėjote, jog ties tais suoleliais, ant kurių sėdėdavome mudu, likdavo daugiau nukritusių kaštonų lapų, negu ties kitais? Aš pastebėjau. Tačiau dar nebuvo niekuo tikra. Kuo toliau, tuo labiau man krito į akis, jog visa, visa, kas gyva,

tapdavo negyva, vos tiktai pasirodydavo bent kuo susiję su Jumis. Net uodai, nutūpę ant Jūsų odos, ir tie jau nebepakildavo. Pasaulis kūrė aplink Jus tuštumą, Jūs priešintotės tam, aš mačiau, priešintotės kaip mokėjot, savo širdies gerumu, visa esybė, tačiau tos pastangos buvo beviltiškos. Niekas negalėjo ir negalės Jums čia padėti. Bijau, jog net Mirtis, atėjus laikui, aplankiusi Jus, irgi numirs! Jeigu tik yra nors kiek gyvybės toje Mirtyje.

Dabar suprantate, kodėl netekėsiu už Jūsų, Antanai? Negalėsiu gyventi su Jumis be gėlių, be tų nedidelių džiaugsmų, kuriuos teikia gyvi padarai greta mūsų. Pagaliau net ir ne tai baisiausia. Aš nebijau dėl savęs. Aš myliu Jus, Antanai, ir galėčiau atsisakyti džiaugsmų, jei tik būčiau su Jumis, aš netgi sutikčiau numirti šalia Jūsų. Tačiau aš negaliu dėl mūsų vaikų, kurie galbūt gimtų. Kas žino, ar kuriam iš jų neatsitiktų taip, kaip atsitiko Jums.

Dovanokite man, Antanai, bet neištarsiu „taip“.

Aš netekėsiu už Jūsų, Antanai!

KAOLINAS

*Kristinai G. aš skiriu istoriją
apie kitą Kristiną.
Tik vardai jų sutampa.*

Amžiaus pradžioje gyvenusius žmones mes įsivaizduojame naivius. Šitai mums įteigė senos kino kronikos, kuriose tie žmonės vaikščiodami daro staigius judesius, juokingai šokčioja ir krypuoja. Deja, klystame manydami juos tokius buvus iš tiesų. Tų žmonių mintys, jausmai ir išgyvenimai buvo ne menkesni už mūsų. Nevertėtų mums to pamiršti. Neturėtume taip pasitikėti nebyliuotu kinu.

Tiksli data, kada atsitiko tai, apie ką netrukus bus papasakota, šiandien nebežinoma. Regis, tai bus įvykę dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Regis.

Sodybai anuomet buvo ne mažiau kaip šimtas metų, jeigu spręstume iš medžių, kurių tenai augo tokia gausybė, jog visus trobesius kiaurus metus gaubė vienas didelis šešėlis nelyginant miško ūksmė. Tikrai seni buvo klevai, beržai, kaštonai ir kone metro storio maumedžiai, kurių mažyčiais kankorėžiukais buvo nubarstyta visa žemė ir stogai. Žmogus, pirmasis įsikūręs toje vietoje, turėjo labai mylėti medžius, jeigu jų tiek daug prisodino, nusikalsdamas lietuviškam papročiu didžiausius plotus skirti daržams. Tačiau

pats žmogus nesulaukė dienos, kada nubudęs ankstų rytą galėtų klausytis, kaip maumedžių kankorėžiukai, nusklen-dę iš aukštybės, barbena į stogą ir langų stiklus. Daug kartų tikriausiai suspėjo nugyventi joms skirtą laiką, kol pagaliau gimė ir išaugo moteris, kuriai teko laimė klausytis maumedžio sėklų kritimo. Kas rytą, ypač rudenėjant, kai nubudęs žmogus girdi dar ir daugybės varnų kranksėjimą ir kai rytai apsiniaukę, bet šilti.

Ruduo. Tarp ūksmingų medžių nedideliais debesėliais ima sklandyti tręštančių lapų ir grybienos kvapas, panašus į aitrus bakalėjinių prekių krautuvės kvapus. Tarp aukštų ūksmingų medžių nedideliais debesėliais pakimba voratinkliai, subliuškę nuo rytmetinės rasos, tarytum maži sidabro dirizabliai arba įvairiaspalsvės šikšnosparnių išnaros. Tie voratinkliai, prikritę vystančių lapų ir maumedžių spyglių, iš tiesų ir yra išnaros. Tai negyvi voratinkliai, žuvē, nes nė viename jų jau seniai nebėra jokio voro. Ruduo.

Kristina jau kelerius metus visai viena gyvena šimtametėje sodyboje. Jeigu kokį žmogų reikėtų apibūdinti kuo trumpiau ir tiksliau, Kristinai užtektų vieno sakinio – „amžinai gedinti moteris“. Nereikėtų suprasti, kad jai skirta gedėti visą amžinybę. Ne, gyventi jai duota tiek pat, kiek ir visiems. Tačiau visais laikais buvo tokių moterų išblyškusiais veidais, kupiniais nesuprastos ir nesuprantamos širdgėlos, nelyginant kokio nuovargio (nuvargusio žmogaus veidas gali būti prieš jus, bet tuo pat metu ir toli nuo jūsų) arba silpno švytėjimo, nutvieskiančio veidus žmonių, pasišventusių niekam nereikalingam tikslui (ir tai supranta ne tik kiti). Tos moterys visuomet tylios, net jų rūbai visad juodi nuo kojų iki galvos, ir amžini astrai jų rankose šlama taip nesuprantamai tyliai. Laikas tų moterų neliečia. Laikas ateina kažkur

iš priekio, pasiima čia vienus, čia kitus ir nusineša. O moterys lieka gedėti – rodos, tokia jau jų misija – tik gedėti, gedėti, gedėti. Laikas yra kitiems. Jos tik stebi smarkią jo tėkmę vaiskiomis žuvų akimis. Gedulo ritualas, nepaprastai lėtas. Nepavaldus bendrajai gyvenimo logikai. Liūdnos gedinčios merginos, gedinčios moterys nejučiomis tampa sudžiūvusiomis gedinčiomis senutėmis. Bekraujė oda tampa vaškine, akys dar labiau prigęsta, tik gedulo drabužiai ir astrai lieka tokie patys. Gedinti gentis. Bedžiaugsmė, beaistrė, tyli gentis.

Praradusi visus artimuosius, Kristina gyveno viena ne tik tiesiogine prasme. Visi pavidalai jos atmintyje ištirpo, tiek gyvųjų, tiek mirusiųjų veidai ir kūnai susiliejo, tapdami nerūškiais siluetais, ir ji nebegalėjo nors savo viduje, kaip kiti, būti ne viena: šnekėtis su jais mintyse, juoktis drauge iš juokingų dalykų arba pasakoti ilgais monotoniškais monologais jiems savuosius išgyvenimus. Naktimis miegodavo nieko nesapnuodama. Net pati suvokė esanti tik augalas, tik vystanti gėlė. Tik vystanti.

Žinoma, jai to nereikėjo, tačiau jei vis dėlto būtų prirėkę kaip daugumai žmonių pasakyti, kad kas nors atsitiko po vienokio ar kitokio įvykio (pavyzdžiui, sakoma: „Tai atsitiko po didžios audros“), Kristina to nebūtų galėjusi padaryti. Aplink ją nesiautė jokios audros, visos jos dienos buvo vienodos. O jeigu ir būtų siautusios, vargu ar ji būtų pastebėjusi, juoba prisiminusi. Nebent tai būtų buvusi vienintelė audra jos gyvenime. Ji neturėjo jokių gairių, taip įprastų žmonėms, kurie orientuojasi laike, nes visuomet, norint pažymėti vieną įvykį, remiamasi kitu – ankstesniu ar vėlesniu. Bet tie įvykiai turi įsirėžti atmintyje. Būtinai. Tuo tarpu Kristinos visos dienos buvo vienodos.

Nubusdavo ji visuomet taip pat. Tik atmerkusi akis, pačias pirmąsias sekundes, visi aplink esantys daiktai jai atrodydavo nepaprastai dideli, tiesiog milžiniški. Paskui jie nutoldavo, atgaudavo tikruosius savo dydžius. Visa tai vykdavo visiškoje tyloje. Tada gal pusvalandį Kristina gulėdavo plačiai atsimerkusi, o jos veide atsispindėdavo beviltiškos pastangos prisiminti, kas ji tokia ir kur yra. Kaskart nustebindavo varnų kranksėjimas, po to ritmingi trumpi „takšt, takšt, takšt“ (maumedžio sėklų byrėjimas). Pamažu pamažu ji susivokdavo esanti Kristina. Prisimindavo šimtametę sodybą, didžiuosius medžius, voratinklius ir savo gedulą – visą savo esmę. Tos minutės būdavo vienintelės per visą dieną, kai ji šypsojosi. Kažkokia nuostabos kupina šypsena.

Tąkart nubudimo pastangas jai apsunkino tai, kad kambario prieblandoje, tarpduryje, ji pamatė žmogaus kūno apybraižas. Kitais rytais ten nieko nebūdavo. Šįryt tarpduryje stovėjo vyras keista vatusių genties kario poza, o už jo nugaros pro medžius matėsi tolumoje tekanti saulė, pats jos kraštelis. Kristina niekaip negalėjo susigaudyti, kodėl tas žmogus stovi ten, tarp durų. Jis neturėtų tenai stovėti. Ji šypsojosi, ir jos veidas tikriausiai atrodė nuostabiai, nes atėjūnas taip pat ėmė šypsotis. Galutinai atsitokėjusi, Kristina krūptelėjo, o jos šypsena išnyko ligi kito ryto, bet durys pamažu užsivėrė ir žmogus dingo.

Čionai verta trumpam užbėgti į priekį.

Tą valandą, kai siauras popiečio spindulys, prasiskverbęs pro medžių šakas, kamienus ir langą, atsimuša ant galinės kambario sienos, jis apšviečia fotografiją siauruose drožinėtuose rėmeliuose. Tai vestuvinė nuotrauka, bent kiek gelstelėjusi. Vyro ir moters atvaizdas. Vyras juodu švarku, baltais marškiniais, su žaisminga peteliške pasmakrėje. Mo-

teris – baltu nuotakos apdaru. Vyras stovi truputį šonu, kiek palenkęs galvą, ir su neapsakomu ilgesiu žiūri į moterį. Jis stiprus, tas vyras, ir sausas jo veidas atrodo labai ryžtingas, siauros raukšlėlės apie akis liudija jį mėgstant juoktis; net fotografuojantis vestuvių dieną jam nepavyko tvarkingai susišukuoti plaukų. Tai toks vyras, kuris aplanko moterį sapne, atsistoja prieš ją, ištiesia ranką ir sako jai: „Na, eime!“, ir moteris, virpėdama kaip laikraštis senio rankose, ištiesia savąją ir nubunda, o paskui visą dieną vaikšto apkvaitusi, tvirtindama, jog tai nuo saulės arba oras keisis, ir guldamasi vakare būna nešvelni savo vyrui, tokiam kasdieniškam ir nuvargusiam, ir tikisi vėl susapnuoti aną sapną, bet veltui. Štai toks tas vyras, fotografijoje žiūrintis į moterį nuotakos apdaru. Moters veidas ovalinis, kiek sutrikęs, vos besišypsanti čios lūpos, išblyškusi oda, turinti vienintelį trūkumą, kuris, deja, sudarko bet kokį gražumą. Jinai... rauplėta. Ir net nežinomas fotografas jokiomis pastangomis nepajėgė šito užtušuoti. Saulės spindulys moters nedailumą itin išryškina. Tai Kristinos ir Petro, jos vyro, atvaizdas. Kas sujungė tuodu žmones? Kodėl šitas vyras, toks kone tobulas, su šitokiu ilgesiu žiūri į savo nuotaką? Kodėl?..

Ant sienos yra ir kitų fotografijų. Pažvelgus į jas tuoju ma-tyti, kad tas vyro ilgesys netrumpalaikis. Dvi iš jų labai svarbios. Vienoje – vyras ir moteris laiko naujagimį, suvyniotą į mezginius taip, kad šio visai nematyti. Vyras žiūri į abu, į moterį ir kūdikį, su laiminga šypsena. Palaima jo veide taip persveria visus kitus jausmus, jog šioje nuotraukoje jis išrodo netgi kvailokas. Nes kai žmogus, susižavėjęs kuo nors, užsimiršta, jis pasidaro panašus į miegantį: apatinė lūpa atvimpa, burna prasižioja ar vos vos prasišiepia, akys įgauna išraišką, tarsi jų iš viso nebūtų. Šis susižavėjimas, kaip matyti iš kitos nuotraukos, neišnyksta

ir praėjus dvidešimčiai metų. Dar labiau sulysęs ir jau pražilęs vyras, apsuptas įvairaus amžiaus vaikų, ilgesingai žiūri į negražią, pasenusią moterį – savo žmoną.

Ką gi, laikas sugrįžti į dabartį.

Visą dieną Kristina spėliojo, pasivaideno jai ar ne. Atėjūno siluetas giliai įsibrėžė jos sąmonėje – ir ji jau buvo linkusi manyti, jog naktį apsilankė vagis. Tačiau, viską kruopščiai apžiūrėjusi, nieko nepasigedo, o kadangi vyro pavidalas rytmečio prieblandoje buvo nelabai aiškus, ji buvo bepriskirianti jį prie kitų beveidžių siluetų, saugojamų atmintyje. Koks skirtumas ko gedėti? Bet jeigu tai buvo tik vaiduoklis, iškilęs iš jos pačios sąmonės gelmių, toji diena jai įsiminė. Joje užgimė menkas iki šiol dar nepatirto jausmo šešėlis. Pati visko nesuprasdama, ji susitaikė su mintimi, jog gali juk atsitikti tikrovėje, ką ji tarėsi sapnavus. Tegul ne jai, tačiau, matyt, gali. Ir tai jau buvo nauja – it maža žydra gėlytė pilkame abejingumo dugne. Kristina nesvarstė, ar norėtų ji, kad viskas būtų iš tiesų, ar nenorėtų. Šitai jai neatėjo į galvą. Ji tik pajuto savy kažką moteriška. Tačiau maumedžių ir kaštonų ūksmė nejučia privertė ją viską pamiršti.

Betgi Kristina klydo. Vyras, jos susapnuotas, gyveno iš tikrųjų. Jis buvo paprasčiausias bastūnas žaliomis akimis, klajojantis keliais ir laukais be jokio tikslo. Tą rytmetį jis užsuko į sodybą, apsuptą medžių, tikėdamasis, jog kokia nors anksti pakirdusi šeiminkė pasiūlys jam puodelį pieno. Pasidairęs ir nepamatęs nieko gyvo, pravėrė duris.

Dabar, brisdamas per šlapią rudenio pievą tolyn nuo sodybos, Petras prisiminė regėtą vaizdą ir negalėjo sutramdyti silpno virpulio kūne, tarytum tenai nematomi pirštai paeiliui čiupinėtų rožančiaus karoliukus. Pravėręs duris, jis išvydo plačią lovą su baltais patalais, o tuose pataluose liekną

moterį, kurios veidas tamsių plaukų fone švietė skaisčia, vaikia šviesa, tirpstančia kambario prieblandoje. Moteris žiūrėjo tiesiai į ją ir šypsojosi vos vos pravėrusi lūpas. Nieko gražesnio ir šventesnio Petras kaip gyvas nebuvo matęs. Jis išsigando to grožio, skubriai uždarė duris ir nubėgo, slapčia laukdamas šūvio į nugarą, nes netikėjo, jog, be tos moters, ten daugiau nieko nėra. Tokios moterys niekad nebūna vienos. Taip jis galvojo.

Nežiūrėdamas, kur einąs, pasiekė kitą vienkiemį. Tenai prisidėjo prie talkos bulves kasti. Naktį kartu su kitais talkininkais, atėjusiais iš toliau, gulėdamas ant šieno paklausė, kas per viena jo matyta sodyba tarp medžių ir kas toji moteris, ten gyvenanti, ir kas jos vyras. Žmogus, gulintis arčiau, pakilo ant alkūnės ir įtariai pasiteiravo:

– Sakyk, brolyti, atvirai. Apvogti ketini?

– Ne. – Petras nustebo.

Tie vyrai negalėjo suprasti, kaip blogų ketinimų neturįs žmogus gali domėtis Kristina. Petras viską papasakojo, bet jie netikėjo juo. Tik paskui kažkuriam šovė mintis, jog viskuo kalta prietema, sukliudžiusi Petru aiškiai matyti. Suprantama, jie Petrą išjuokė ir patarė nueiti ir pasižiūrėti dienos aky. Ką gi, ir šiaip Petras būtų ejęs tenai bent iš atokiau pažvelgti į moterį dar kartą. Jis būtų trynęsis aplink tą sodybą kaip išvytas iš namų šuo.

Kristina pamatė ją stovintį žolėje už kokių dvidešimties žingsnių. Ji irgi sustojo, žiūrėdama, kaip jis atsišliejo į medį. Ji matė, kaip vyras pasisuko ir užsidengė rankomis veidą. Supratusi, jog tuomet nesapnavo, ji pirmą kartą gyvenime pagalvojo apie savo išvaizdą, savo veidą. Tarsi prisiminė turinti ją tokį negražų. Tas vyras negali žiūrėti į ją. Ko jis čia atėjo? Ji apsigrėžė ir greitai nužingsniavo šalin.

Kai po kelių valandų jai prireikė praeiti pro tą vietą, vyras tebebuvo ten pat. Jis sėdėjo po medžiu ir žiūrėjo į ją nenuleisdamas akių. Paskui pakilo ir nedrąsiai priėjo arčiau. Kristina stabtelėjo. Ko jam čia prireikė?

– Gal jums reikia ką padėti? – paklausė jis. – Na, malkas supjauti ar ką?

– Kad ne, – atsakė Kristina. – Ne, nieko nereikia.

Tačiau vyro veidas ir akys tyliai maldavo.

– Gal pieno išgersit, – pasiūlė ji. – Užeikit vidun. Aš pagalvosiu.

Jis alkanas, manė sau Kristina. Jis alkanas, štai ko jis atėjo.

Valgydamas Petras nediršo pakelti akių. Tai buvo ta pati stebuklinga moteris. Kokie čia gali būti juokai?

– Viešpatie, – pasakė Petras dusliai, – aš čia vis būsiu kur netoliese ir užsuksiu po kokios dienos. Gal atsiras kokio darbo?

Daugiau jis nebegalėjo nusėdėti. Atsargiai pastatė puodelį ant stalo ir išbėgo laukan. Kristina žiūrėjo, kaip jis tolsta ir dingsta už medžių. Ir gal pirmąsyk apsiverkė, gailėdamasi savęs, o ne kitų. Ji girdėjo, kaip ašaros spragsi pagalvės plunksnose, ir jautė, kaip jos krūtinėje bangomis liejasi širdgėla, griaudama vieną po kitos daugybę mažų užtvankėlių. Joje buvo moteris, kurios dar niekas nemylėjo. Tereikėjo tik kartą kitą į ją pažvelgti vienam vyriškiui.

Tačiau Kristina klydo. Ji buvo mylima. Kai kitą dieną Petras vėl atėjo, jis buvo pasiryžęs nors trumpam nugalėti kaustantį drovumą. Netikėjo, jog ši moteris galėtų jį pamilti, tačiau širdies kampelyje, prieš visam laikui palikdamas šį kraštą, jis norėjo išlikti tos moters atmintyje bent truputį kitoks negu visi.

Atsisėdęs ant slenksčio, žvilgsniu skvarbydamas Kristi-

ną, jis ėmė pasakoti apie savo klajones. Sunku apsaityti, ką Kristina jautė tuo metu. Tiesiog niekuomet niekas su ja nebuvo šitaip kalbėjęs. Niekas nepasakojo nieko tik jai. Kiekgi čia reikia moteriai nubusti? Viskas viskas buvo jai nauja ir netikėta. Pamažu joje ėmė skleistis drovumas – lyg naktinė gražuolė.

Petras matė tas permainas, tačiau nesuvokė jų prasmės. Jis papasakojo, kaip kažkur Pavolgyje, Rusijoje, jis kadaise priklausė šokančiųjų broliukų sektai.

– Žinote, jie tiki, kad šokantis žmogus priartėja prie Dievo, ir patys šoka. Tai jų malda. Štai šitaip.

Jis pakilo nuo slenksčio ir parodė jai, kaip reikia šokti. Kristina žiūrėjo į jį užsimiršusi, žiūrėjo, kaip jis šoka ir šoka, o jo veidas šviesėja. Ji suprato, kad jo siela pakyla nuo žemės ir veržiasi aukštyn, tačiau nesuvokė, jog ten, aukštai, Petruui yra ji pati. Prie jos veržiasi jo siela. Kaip užkerėta ji žiūrėjo į jį, į įtemptą jo veidą, šokančią figūrą. Vis tebešokdamas ir nebesižinodamas, ką darąs, jis priartėjo prie jos ir uždėjo rankas ant pečių. Jautė keistą dalyką. Tarsi jį kas iš visų jėgų temptų už petnešų. Žinia, jis neturėjo jokių petnešų, bet kažkas jį traukė atgal, o jis, nugalėdamas tą jėgą, nesuprantamu būdu vis judėjo pirmyn. Jis matė tik moters akis, įbestas į jį, pakėlė rankas ir vėl nuleido, jusdamas po delnais jos pečius.

Ūmai jis išnyko Kristinai iš akių. Išnyko viskas. Ji pasijuto grimztanti į baltą tirštą ūką. Ją traukė į save baltas liūnas. Baltas meilės dumblas. Dar nesuprato, bet jautė, jog, apdeges ugny, jis virs porcelianu. Baltasis molis kaolinas.

Tai kodėl gi? Kas atsitiko tam vyrui, kad jis liko sodyboje tarp maumedžių visam laikui? Kodėl net po dvidešimties metų jo akyse švytėjo tas begalinis ilgesys, tas traukimas?

Dėl to iš tiesų kalta prieblanda. Tik joje jis galėjo pamatyti moterį tokią, kokią regėjo ištisą gyvenimą. Mat tas vyras visą laiką matė daiktus tokius, kokie jam pasirodydavo patį pirmą kartą.

SAULIUS TOMAS KONDROTAS – neabejotinai vienas ryškiausių lietuvių prozininkų. Pradėjo kurti XX a. septintąjį dešimtmetį, iki 2006 m. išleisti 5 prozos kūrinių rinkiniai ir romanai „Žalčio žvilgsnis“ bei „Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą“. Laikomas vienu svarbiausių savo kartos kūrėjų, modernizavusiu lietuvių prozą, sukilusiu prieš buitinį realizmą ir atnešusiu į lietuvių literatūrą magijos. Sugebėjęs mitinį,

fantastinį pradą sujungti su moderniu pasakojimo stiliumi, jis tapo svarbiausiu magiškojo realizmo kūrėju lietuvių literatūroje. S. T. Kondrotas – paskutinis rašytojas, emigravęs iš Lietuvos sovietmečiu (1986-aisiais; nuo 2004 m. gyvena JAV), o įsakymas išimti jo knygas iš bibliotekų – vienas iš paskutinių cenzūros pasikėsimų kontroliuoti literatūrą.

Tai autorius, iš kurio visi Lietuvoje mokėsi pasaulio be ribų. Neginčijamai pasaulinio lygio rašytojas.

„Kolekcionierius“ – pirmas bandymas į vieną knygą sudėti visus S. T. Kondroto trumposios prozos kūrinius (noveles, apsakymus, apysakas). Du iš jų – „Eskizas“ ir „Kornelijaus Jedermano rūpesčiai“ – Lietuvoje publikuojami pirmą kartą.

Ar pasikeitus kontekstams, išpaikus nuo pasirinkimo galimybių ir gausos S. T. Kondrotas tebėra toks pat išskirtinis? Nepaprastas ir mėšlungingas?

Tebėra. Nuo laiko jo proza nei surūdijo, nei apsitraukė pelėsiu. Ji antlaikiška. Novelės – kaip puikios formos indai. Pasakojimas elegantiškas. Niekur neverčiami viduriai ir nedraskomos žaizdos, įveikiant savo kompleksus, prie ko šiandieninėje prozoje esame taip įpratę. Jokios didaktikos ir primygtinumo, kaip reikia perskaityti kūrinius, kurie tokie įvairiaprasmiai: skaityk ir suprask kaip nori. Kiekvienas žodis (skiemuo!) savo vietoje. Stiliaus švara ir jėga. Bet svarbiausia – paslaptis.

Danutė Kalinauskaitė

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt